

[B] **TAAL ALS INSTRUMENT VAN VROUWEN.
OVER ANDERHALVE EEUW “SCHRIJVENDE
VROUWEN”**

Ze hebben een drang, zelfs een passie om te schrijven. Dat is wat de eenenzestig vrouwen verbindt die in het boek *Schrijvende vrouwen* zijn geportretteerd door verschillende auteurs. Vrouwen uit de periode van 1880 tot heden krijgen door dit boek een gezicht en een “gestalte”. De lezer leert ze kennen doordat ze schrijven: over hun idealen, zoals gelijke rechten voor vrouwen en mannen, over hun persoonlijke leven, over het leed dat ze meemaakten of de eenzaamheid die ze tegenkwamen, vanuit hun verbeelding of over hun maatschappelijke boodschap. Ze vonden hun inspiratie dichtbij en ver weg.

In de inleiding spreken de samenstellers de hoop uit een beeld te geven van de vitaliteit van de moderne vrouwelijke Nederlandse en Vlaamse letterkunde. Zij zijn daarin geslaagd: de diversiteit die zichtbaar wordt, is enorm en werkt inspirerend. Daarnaast geeft de vrouwelijke “schrijverstijdlijn” van honderddertig jaar veel informatie over het tijdvak waarin de boeken en gedichten werden geschreven. Het is een historische wandeling langs feministische golven, belevenissen van gewone mensen, oorlogsleed en gemis, en de multiculturele samenleving.

Uit de bundel wordt duidelijk dat veel schrijvende vrouwen zijn geïnspireerd door de tijd en de samenleving waarin ze leven. Dit heeft tot in de

Cécile Goekoop-de Jong van Beek en Donk, auteur van de feministische roman *Hilda van Suylenberg*. Foto Collectie Letterkundig Museum.

twintigste eeuw de negatieve beeldvorming opgeleverd dat werk van vrouwelijke auteurs vooral met een sociologische blik werd bekeken en daardoor niet als literaire prestatie werd gezien. Hun schrijven was een product van maatschappelijke ontwikkelingen, en actuele thema's zouden een korte 'houdbaarheidsdatum' hebben, in tegenstelling tot 'echte' literatuur, die universeel en tijdloos is. De laatste decennia is deze beeldvorming terecht volledig afgebrokkeld: literatuur kan wel degelijk literatuur geboren worden uit het hier en nu. Als voorbeeld wordt de roman *Casino* van Marja Brouwers uit 2004 genoemd. Een "encyclopedisch prozawerk", doordat de vertelling wordt afgewisseld met passages waarin maatschappelijke problemen aan de orde komen. Critici noemden de roman een middel om een persoonlijke cultuurkritische boodschap te uiten, waarop Brouwers reageerde: "Dat het verhaal zich in het hier en nu afspeelt, zit in de aard van de romankunst, denk ik. Proza groeit tussen de straatstenen, net als gras."

Bijna honderd jaar eerder, tijdens de eerste feministische golf, deed Cécile Goekoop-de Jong

van Beek en Donk iets vergelijkbaars door een feministische roman pur sang te schrijven: *Hilda van Suylenberg*. Het boek werd wel de "Nederlandsche negerhut" genoemd. De hoofdpersoon is een welgestelde jonge vrouw die meer uit het leven wil halen dan het bezoeken van feesten of het verkennen van de huwelijksmarkt. Door de dialogen van de personages wordt Goekoops boodschap duidelijk: een vrouw kan pas gelukkig zijn met een betaalde baan.

De portretten maken ook duidelijk dat oorlogservaringen een vruchtbare voedingsbron kunnen zijn voor auteurs. Marga Minco schreef bijvoorbeeld in *Het bittere kruid* (1957) over haar broer die, in de veronderstelling dat het om een gewoon kamp ging, rode kampeerbekers kocht voordat hij samen met zijn verloofde naar een vernietigingskamp vertrok. Ze liet daarmee de onroerende onschuld zien van een individu tegenover een meedogenloos systeem.

Vrouwen hebben zich niet laten weerhouden door grenzen. In het portret van Ida Gerhardt – ook docent – is te lezen: "Door Pagasus te laten neerknielen in een Overijssels schoollokaal en Plato tot leven te wekken in de polder, gaf Gerhardt vorm aan haar ideaal van een tijdloze wereld waarin Hellas en Holland niet gescheiden zijn." Christine D'Haen liet zich inspireren door Li Tjing Tsjao, een Chinese dichteres uit de twaalfde eeuw. In *Een brokaten brief* (1992) heeft D'Haen het ook over zichzelf als zij schrijft: "Ik, Li Tjing Tsjao, dichteres, wil deze dingen uit mijn leven opschrijven, opdat zij later, na tienduizend manen en zonnen, nuttig zouden zijn voor die andere vrouw, die dichter is (...)."

Wat prominent in beeld wordt gebracht is de spagaat die schrijven kan opleveren voor vrouwen die een gezin hebben. Dezelfde Christine D'Haen, bijvoorbeeld, schreef in *Het huwelijk* over de spanning die het schrijven haar bracht. "Lessen: proza, poëzie, grammatica, intonatie, uitspraak, idioom, geschiedenis, dagelijks leven, tijdschrift: haar kinderen voelen dat hun moeder haar gedachten niet vrij heeft voor hen. Ook haar man voelt het: zij heeft geen tijd voor mij."

Sommige schrijvers passen in een stroming, andere zijn nergens bij in te delen. Als voorbeeld van een niet te classificeren schrijver wordt Charlotte Mutsaers genoemd. Zij zorgde voor "uniek,

eigenzinnig en tegendraads werk”. Zo beschreef zij Osama bin Laden in haar tweede roman *Koetsier Herfst* (2008) in positievere bewoordingen dan gebruikelijk. De hoofdfiguur zegt over hem: “Hij zit goed in zijn vel, kan dichten, kan denken, is rechtvaardig en heeft tenminste sexappeal. Ik heb nog nooit een ruw woord uit zijn mond vernomen.”

Helaas maakt niet elk portret de innerlijke drijfveer om te schrijven even duidelijk. Dat is jammer, maar er zijn auteurs, Kristien Hemmerechts bijvoorbeeld, die zich alleen maar willen laten kennen via hun werk en hun personages.

met al is *Schrijvende vrouwen* een boek dat absoluut uitnodigt verder te lezen. Bijvoorbeeld naar aanleiding van het prikkelende citaat uit *Nog pas gisteren* (1951) van Maria Dermoût: “Op Java, ergens op Midden-Java, tussen de bergen Lawoe en Wilis in, maar dichterbij naar de kant van de Lawoe toe, lag diep in een ommuurde tuin onder donkere groene bomen een huis.” Een zin met een eenvoudige geografische aanduiding, die veel meer oproept dan vertelt.

Daarnaast is het gewoon zo als in het aangehaalde citaat uit *Het geheim van de schrijver* (2000) van Renate Dorrestein: “Verhalen zijn de hamerslagen waarmee de kosmos probeert ons in het reine te brengen met onze sterfelijkheid – en ons wil verzoenen met de al even verbijsterende wetenschap dat na ons de wereld onverstoort zal blijven draaien, dat de vogels zonder ons nog steeds eieren zullen leggen en de bijen honing zullen maken, en dat wijzelf op een dag vergeten zullen zijn.”

Lezen dus, voordat het zover is.

JOLLY VAN DER VELDEN

JACQUELINE BEL EN THOMAS VAESSENS (red.), *Schrijvende vrouwen. Een kleine literatuurgeschiedenis van de Lage Landen 1880-2010*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010, 320 p.
